

(Re)calificarea cererilor și a apărărilor: disponibilitate versus oficialitate

(Re)Qualification of Claims and Defenses: Availability Versus Officiality

Vasile BOZEȘAN¹

□ Rezumat

Disponibilitatea rămâne un atribut al părții de a-și configura juridic mijlocul procesual (cerere sau apărare) de care uzează, atâta vreme cât legiuitorul postulează univoc faptul că limitele procesului sunt stabilite prin cererile și apărările părților, cărora le sunt subsumate și motivele de drept. Oficialitatea și rolul instanței sunt limitate la punerea în discuție și la cooperarea acesteia cu titularul cererii/apărării pentru circumscrierea adecvată a disponibilității părții pentru calificarea juridică a faptelor și a pretențiilor invocate.

Atributul instanței de a soluționa litigiul și chestiunile litigioase conform regulilor de drept aplicabile (iura novit curia) nu are incidență în demersul de calificare a cererii/apărării, deoarece calificarea vizează faptele doar alegate (invocate) de părți, iar soluționarea litigiului se realizează, ulterior, prin aplicarea normelor de drept la faptele stabilite de instanță pe baza probelor administrate.

Interpretarea dispozițiilor art. 22 alin. (4) și (5) C.proc.civ. trebuie să depășească limitele unei citiri pur literal-gramaticale, fiind obligatorii perspectivele teleologică, istorică, sistematică, dar, în special, comparată cu normativitatea procesuală civilă franceză din care aceste dispoziții au fost preluate, neadaptat, de către legiuitorul român.

Disponibilitatea titularului unei cereri/apărări nu poate fi condiționată, sub nicio formă, de acordul părții adverse în calificarea juridică, fiecare parte fiind liberă să își motiveze în drept cererea/apărarea, fără să fie limitată sub acest aspect de partea adversă sau de instanță.

Cuvinte-cheie: acord; apărare; calificare juridică; cauză; cerere; disponibilitate; iura novit curia; oficialitate; soluționare; teme juridic.

□ Abstract

The availability remains an attribute of the party to configure juridically the procedural means (claim or defense) that they use, as long as the legislator unequivocally postulates that the limits of the process are established by the claims and defenses of the parties to which they are subsumed and the legal reasons. The officiality and role of the court are limited to its discussion and cooperation with the holder of the request/defense for the appropriate circumscription of the party's availability to opt for the legal qualification of the facts and claims invoked.

The attribute of the court to resolve the dispute and disputed issues according to the applicable rules of law (iura novit curia) has no impact on the qualification of the request/defense, because the qualification concerns the facts only alleged (invoked) by the parties, and the settlement of the dispute is carried out later, by applying the rules of law to the facts established by the court based on the evidence administered.

¹ Judecător, Tribunalul Ilfov, formator al Institutului Național al Magistraturii (e-mail: vasile.bozesan@inm-lex.ro).

Interpretation of the provisions of art. 22 parag. (4) and (5) C.proc.civ. must go beyond the limits of a purely literal-grammatical reading, the teleological, historical, systematic perspectives being mandatory, but, in particular, compared to the French civil procedural normativity from which these provisions were taken, unadapted, by the Romanian legislator.

The availability of the holder of a claim/defense cannot be conditioned, in any way, by the agreement of the opposing party in the legal qualification, each party being free to justify its claim/defense in law, without being limited in this aspect by the opposing party or the court.

Keywords: *agreement; defense; legal qualification; cause; request; availability; iura novit curia; officiality; settlement; legal basis.*

Reafirmând constant concilierea valențelor acuzatoriale (rolul de arbitru al instanței) cu accentele inchizitoriale (intervenționismul instanței) ale procedurii judiciare civile, raportul dintre disponibilitatea părților și oficialitatea instanței dobândește valențe sporite în privința chestiunii (re)calificării cererilor/apărărilor.

Norma art. 9 alin. (2) C.proc.civ., care afirmă postulatativ disponibilitatea părților – în sensul că *obiectul și limitele procesului sunt determinate prin cererile și apărările părților* – trebuie așezată într-un raport adecvat cu dispozițiile art. 22 C.proc.civ., care circumscriu rolul, prerogativele, dar și limitele instanței în privința (re)calificării cererilor/apărărilor.

La o primă (și tentant pozitivistă) citire a dispozițiilor art. 22 C.proc.civ., constatăm că, mai întâi, alin. (4) pare a recunoaște instanței o putere sporită de (re)calificare în raport cu disponibilitatea părților („*instanța dă sau restabilește calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecării, chiar dacă părțile le-au dat o altă denumire*”), pentru ca, apoi, alin. (5) să restabilească supremația disponibilității părților în raport cu oficialitatea instanței („*cu toate acestea, judecătorul nu poate schimba denumirea sau temeiul juridic în cazul în care părțile, în virtutea unui acord expres...au stabilit calificarea juridică...*”). Iar, dacă lărgim paradigma de analiză cu principiul *iura novit curia* (*instanța cunoaște și aplică dreptul*) afirmat în alin. (1) al art. 22 C.proc.civ. („*judecătorul soluționează litigiul conform regulilor de drept care îi sunt aplicabile*”), suntem tentați să fim prinși în siajul unor opinii doctrinare (așa cum vom vedea, *infra*) care atribuie judecătorului valențe lărgite în gestionarea calificării juridice a cererii/apărării.

Însă, dincolo de anumite imprecizii terminologice ale reglementării art. 22 C.proc.civ., care, așa cum vom arăta, au o sursă și o explicație identificabile, rațiunea legiuitorului în privința (re)calificării cererilor este una suficient de clară dacă recurgem la o interpretare conjugată din punct de vedere literal-gramatical, teleologic, istoric, sistematic și de drept comparat (*i.e.*, legislația franceză din care au fost preluate unele texte ale art. 22 C.proc.civ.), astfel încât să solubilizăm adecvat în cadrul procesului problema raportului disponibilității părților cu oficialitatea instanței în privința (re)calificării cererilor și a apărărilor.

Pentru acest demers vom aborda: **(1)** relația (re)calificării cu principiul *iura novit curia* [art. 22 alin. (1) și (4) C.proc.civ.] **(2)** ipotezele și limitele (re)calificării cererii de către judecător [art. 22 alin. (4) și 152 C.proc.civ.]; **(3)** semnificația *acordului părții* în (re)calificarea juridică, dedusă din interpretarea istorică, gramaticală, logică și comparativă a prevederilor art. 22 alin. (5) C.proc.civ.; **(4)** concluzii asupra disponibilității/oficialității în raport cu (re)calificarea juridică.

1. Relația (re)calificării cu principiul *iura novit curia* (art. 22 alin. (1) și (4) C.proc.civ.)

În concilierea raportului dintre disponibilitatea părții și rolul instanței în calificarea cererii/apărării nu se poate recurge la regula *iura novit curia* (judecătorul cunoaște și aplică dreptul în soluționarea litigiului) deoarece calificarea și soluționarea litigiului sunt două operațiuni distincte, realizate la momente procesuale diferite, astfel că această regulă [*i.e.*, *iura novit curia* – art. 22 alin. (1) C.proc.civ.] nu poate justifica sub nicio formă preeminența oficialității în raport cu disponibilitatea părții în demersul de (re)calificare.

☒ **Calificarea juridică** a unei cereri/apărări exprimă relația dintre situația de fapt expusă de parte și „haina juridică” a acestei factualități. Acest demers relevă o opțiune/alegere a părții de a configura un element esențial al cererii/apărării sale, și anume *cauza* sau *temeiul său juridic*², instanța determinând temeiul juridic/cauza raportat la disponibilitatea părții.

Privitor la *calificarea juridică a cererii*, în jurisprudență s-a arătat că trebuie pornit de la premisa că prin „cauză a cererii de chemare în judecată” se înțelege situația de fapt calificată juridic, respectiv „motivele de fapt și de drept” la care se referă art. 194 lit. d) C.proc.civ. [art. 112 pct. 4 C.proc.civ. din 1865], elemente pe care reclamantul trebuie să le indice în cererea introductivă de instanță, urmând ca, în cazul neindicării ori al indicării greșite a temeiului juridic de către reclamant, instanța să facă încadrarea juridică, pe baza obiectului, a susținerilor și, după caz, a motivelor de drept invocate.

În lumina regulii că obiectul și limitele procesului sunt determinate de către părți prin cererile și apărățile acestora [art. 9 alin. (2) C.proc.civ.], calificarea juridică a unei cereri este expresia unei voințe de factură procesuală a reclamantului care formulează o cerere, respectiv a pârâtului care invocă o apărare. Elementele care configurează cauza cererii sunt, în principiu, indicate de titularul cererii, chiar dacă nu expres și coerent, întrucât, așa cum s-a afirmat în doctrina mai veche, *cauza „nu va apare de cât din coloratura de fapte și principii de drept pe care reclamantul le va arăta prin motivarea acțiunii”*³.

Părțile, formulând o pretenție, invocă în susținerea acesteia o anumită situație de fapt pe care – în virtutea disponibilității acestora – o califică din punct de vedere juridic ori o încadrează într-o anumită categorie juridică⁴.

Așadar, noțiunea de *cauză a cererii* nu se reduce la elementele de fapt (ideea contrară fiind avansată în doctrina franceză, cu rezonanțe în practica judiciară, dar infirmată ulterior de casația franceză)⁵, ci subsumează extensiv și elementele de drept

² ICCJ, s. I civ., dec. nr. 3163 din 14 noiembrie 2014, disponibilă pe www.scj.ro.

³ F. Sion, *Noua Lege a accelerării. Cu jurisprudențe și adnotări*, Ed. „Cartea Moldovei” Ath. Gheorghiu, Iași, 1943, p. 82.

⁴ L. Cadiet, E. Jeuland, *Droit judiciaire privé*, 10e éd., LexisNexis, Paris, 2017, p. 429.

⁵ H. Motulsky, *Écrits. Etudes et notes de procédure civile*, Dalloz, Paris, 2010 (în continuare „H. Motulsky, *Écrits, op. cit.*”), cu referire la *La cause de demande dans la délimitation de l'office juge*, p. 101-129.

Întemeiat pe o serie de argumente – derivând din impreciziile semantice privitoare la noțiunile de „pretenție” și „cerere”, din limitările impuse voinței părților prin caracterul de ordine publică a unor situații sau norme (limitări evocate de art. 6 C.civ. fr.), din necesitatea partajării prerogativelor părților și ale judecătorului în planul *factual* și, respectiv, *în cel al regulilor de drept*, dar și din semnificațiile regulii *iura novit curia* –, s-a avansat ideea că noțiunea de *cauză* se reduce doar la elementele de fapt alecate de către părți.

care îmbracă factualitatea avansată de parte în cuprinsul cererii. O astfel de precizare este hotărâtoare pentru distincția dintre disponibilitatea părții și oficialitatea instanței în calificarea unei cereri, deoarece, dacă s-ar considera că în noțiunea de cauză nu intră elementele/motivele de drept, ar rezulta că instanța ar putea, în calificarea cererii, să introducă motive de drept neinvocate de părți, fără ca aceasta să semnifice schimbarea temeiului juridic/a cauzei.

În acest sens, Codul de procedură civilă român, așa cum vom arăta în continuare, nu susține, sub nicio formă, ideea unui intervenționism al judecătorului, în sensul schimbării cauzei cererii dincolo de limitele impuse prin disponibilitatea părților. În aceeași cheie, nu considerăm că actualul Cod de procedură civilă, prin art. 22 alin. (1), (4) și (5), ar reprezenta o viziune nouă cu privire la partajarea prerogativelor instanței și, respectiv, ale părților în ceea ce privește cauza cererii (calificarea juridică a faptelor/actelor deduse judecării)⁶.

Astfel, potrivit art. 22 alin. (4) teza I C.proc.civ., judecătorul dă sau restabilește calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecării, chiar dacă părțile le-au dat o altă

În sensul acestei opinii, „coloratura juridică” a faptelor invocate este sub puterea judecătorului, care, astfel, poate schimba calificarea juridică a faptelor alegate. În această viziune nu se aduce atingere nici imutabilității obiectului litigiului, nici regulii că circumscrierea faptelor deduse judecării este apanajul exclusiv al părților și nici celei potrivit căreia judecătorul nu poate schimba cauza cererii. Întrucât *cauza* cererii este limitată exclusiv la actele și faptele invocate de părți, judecătorul, prin calificarea juridică a cererii, nu ar schimba cauza cererii, ci doar ar încadra corect faptele din perspectiva regulilor de drept care le caracterizează. Aceasta întrucât *faptele aparțin părților; dreptul însă este domeniul judecătorului, iar justiția este vocația sa*, acesta neputând avea un rol de spectator impasibil în fața regulilor de drept ce trebuie raportate la elementele de fapt.

Această viziune asupra cauzei care ar permite intervenționismul instanței asupra calificării juridice a faptelor a fost puternic resuscitată în jurisprudența Curții de Casație prin statuările acesteia în cauza *Césaréo* din 7 iulie 2006 (disponibilă pe <https://www.dalloz.fr/documentation>). Curtea de Casație franceză, pe temeiul autorității de lucru judecat, a reținut identitatea de cauză juridică în două litigii diferite, întemeiate pe aceeași factualitate, dar în care au fost invocate unele temeuri juridice diferite (Codul rural și, respectiv, îmbogățirea fără justă cauză).

Rezonanța acestei soluții a fost una semnificativă, ajungându-se chiar să se susțină că, „odată cu jurisprudența *Césaréo*, identitatea de «cauză» se reduce la identitatea de fapte care au generat litigiul și identitatea de obiect devine elementul central de delimitare a autorității de lucru judecat” (L. Cadiet, E. Jeuland, *op. cit.*, p. 627).

Însă această soluție jurisprudențială trebuie așezată în relație necesară și cu hotărârea ulterioară a adunării plene a Curții de Casație din 21 decembrie 2007 cu privire la prerogativa judecătorului în calificarea cererii, prin care s-a tranșat chestiunea *obligăției versus posibilității* judecătorului de a releva, din oficiu, motive de drept pe care părțile nu le-au invocat în susținerea pretențiilor lor. Această hotărâre – la care ne vom referi *infra*, în contextul analizei limitelor instanței în (re)calificarea faptelor – venea să clarifice echivocul care persista în practica judiciară ca urmare a eliminării, în anul 1979, din conținutul art. 12 C.proc.civ.fr., a fostului alin. (3), care conferea judecătorului puteri lărgite de a invoca din oficiu elemente de drept chiar străine de fundamentul juridic invocat de părți (*Il peut relever d'office les moyens de pur droit quel que soit le fondement juridique invoqué par les parties*).

⁶ Similar, în același sens că, privitor la cauza cererii de chemare în judecată, viziunea actuală a Codului de procedură civilă „nu constituie decât o preluare a aceleiași soluții existente și sub imperiul Codului de procedură civilă din 1865” a se vedea G. Boroș, M. Stancu, *Drept procesual civil. 1. Partea Generală. Judecata în fața primei instanțe*, ed. a 6-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2023, p. 23 (în continuare, „G. Boroș, M. Stancu, *Drept procesual civil. vol. 1, 2023, op. cit.*”).

denumire, iar textul alin. (5) confirmă regula, prevăzând *exceptia* și totodată limitele oficialității, în sensul că judecătorul nu poate schimba denumirea sau temeiul juridic în cazul în care partea își manifestă expres voința (acordul) pentru o anumită calificare juridică.

Exempli gratia, reclamantul alege dacă pentru repararea unui prejudiciu invocă solicită angajarea răspunderii contractuale sau, dimpotrivă, delictuale a pârâtului. Tot astfel, pârâtul însuși căruia i se solicită executarea unui contract, ridicând chestiunea nulității acestuia pentru lipsa consimțământului, optează dacă o face doar pe cale de apărare (exceptiune) sau, dimpotrivă, pe cale de acțiune (cerere reconvențională) ori dacă ridică problema unui dol sau doar a unei erori la încheierea contractului invocă de reclamant.

► Dimpotrivă, **principiul *iura novit curia*** (instanța cunoaște și aplică dreptul)⁷ este exprimat prin textul art. 22 alin. (1) C.proc.civ., în sensul că *judecătorul soluționează litigiul conform regulilor de drept care îi sunt aplicabile*.

De asemenea, cu incidență în activitatea de *soluționare* a cauzei, art. 5 alin. (3) C.proc.civ. prevede – pentru cazul în care o pricină nu poate fi *soluționată* în baza legii – că judecătorul va recurge la uzanțe, iar în lipsa acestora din urmă, la dispozițiile legale privitoare la situații asemănătoare (*analogia iuris*) sau, în lipsă, la principiile generale ale dreptului, având în vedere toate circumstanțele cauzei și ținând seama de cerințele echității.

Regula *iura novit curia* – așa cum este enunțată de art. 22 alin. (1) C.proc.civ. – nu este aplicabilă în contextul demersului de calificare a faptelor deduse judecății⁸, ci doar în activitatea instanței de *soluționare* a litigiului și a oricărei chestiuni litigioase dintre părți, vizând, astfel, doar operațiunea prin care instanța, după stabilirea faptelor pe bază de probe, aplică legea incidentă.

Privită distinct, această operațiune de *soluționare* este ulterioară, atât alegării faptelor de către părți și eventualei calificări/recalificări a cererii de către părți/instanță, cât și demersului ulterior al instanței de a stabili pe baza probelor administrate însăși situația de fapt invocată, respectiv, contestată de către părți.

Astfel, după stabilirea faptelor, în activitatea de deliberare, instanța identifică, interpretează și aplică norma legală incidentă, *soluționând litigiul*. Astfel, regula statornică prin art. 22 alin. (1) C.proc.civ. privește doar acea componentă a silogismului judiciar privitoare la identificarea și aplicarea normei de drept (premisă majoră) la situația de fapt (premisă minoră)⁹.

Prin urmare, trebuie eliminat din sfera de incidență a principiului enunțat de art. 22 alin. (1) C.proc.civ. activitatea judecătorului de calificare și recalificare a actelor și faptelor cuprinse în cererile și apărărilor părților.

⁷ Pentru valența ficțională a adagiului în economia procesuală civilă, a se vedea V. Constantin, *Ce este de fapt iura novit curia?*, disponibil pe *juridice.ro* (5 iulie 2019).

⁸ Uneori, în doctrina mai veche s-a utilizat, neriguros, formula „calificarea juridică a faptelor”, în sensul aceluși demers prin care instanța, după stabilirea situației de fapt pe baza probatoriului administrat în cauză, încadrează în drept, silogistic, situația de fapt, aplicând acesteia norma de drept incidentă. În acest sens, a se vedea V. Negru, D. Radu, *Drept procesual civil*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 30. În cadrul acestei opinii, pe care nu o putem împărtăși, autorii arată că, „într-adevăr, calificarea juridică a faptelor și aplicarea legii se face asupra unor fapte cunoscute și stabilite” (s.n.).

⁹ În același sens, dar cu o mai accentuată semnificație prin utilizarea termenului de „tranșare” (soluționare), art. 12 alin. (1) C.proc.civ.fr. prevede că „*le juge tranche le litige conformément aux règles de droit qui lui sont applicables*”.

În sprijinul unei asemenea viziuni pot fi invocate argumente legate de formularea textului primului alineat al art. 22 (reguli de drept aplicabile pentru soluționarea litigiului), de conținutul art. 5 alin. (3) C.proc.civ. (referitor la instrumentele suplimentare în soluționarea cauzei), de structura art. 22 C.proc.civ. și de topografia alin. (1) și, respectiv, (4) și (5), ultimele două consacrate exclusiv calificării și recalificării faptelor deduse judecării.

Pertinent s-a afirmat în doctrină că prin regula *iura novit curia* „se înțelege faptul că judecătorul nu este ținut de textul de lege indicat de parte, ci el trebuie să aplice acel text de lege care corespunde situației de fapt calificate juridic de către parte, în măsura în care situația de fapt respectivă este confirmată de probele administrate în cauză”¹⁰.

Chiar dacă judecătorul trebuie să cunoască dreptul și să îl aplice în fiecare moment al procesului – necesitate ce exprimă plenar principiul legalității –, regula art. 22 alin. (1) C.proc.civ. nu se identifică cu însuși principiul legalității, care vizează întreaga desfășurare a procesului. *Iura novit curia* privește doar soluționarea acestuia¹¹.

În acest sens, în doctrină s-a reținut că, distingând în mod clar între cele două operațiuni – cea de calificare juridică a situației de fapt, pe care părțile o descriu/expun, și, respectiv, aplicarea textului de lege corespunzător acelei situații de fapt –, intervenția instanței în valorificarea principiului *iura novit curia* nu își găsește locul decât în ceea ce privește aplicarea normei de drept la situația de fapt deja calificată juridic de către părți¹².

Este adevărat că vechea reglementare procesuală civilă în raport de care s-a emis opinia anterioară nu prevedea expres [așa cum o face actualul art. 22 alin. (4) C.proc.civ.] posibilitatea judecătorului de a da sau a restabili calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecării, însă rămâne utilă distincția evocată anterior între cele două operațiuni: *calificarea juridică și aplicarea textului de lege* în soluționarea cauzei.

În această cheie, s-a mai arătat, pertinent, în doctrină, că „regula *iura novit curia* nu este de natură să conducă la concluzia că judecătorul ar putea să schimbe din oficiu cauza cererii de chemare în judecată (...); *calificarea juridică a situației de fapt și aplicarea textului de lege sunt două operațiuni distincte* care nu trebuie confundate, cea din urmă presupunând-o pe cea dintâi” (s.n.)¹³.

¹⁰ G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, ed. a 5-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2020, p. 16. Așadar, autorii subliniază, corect, că *iura novit curia* vizează doar aplicarea textului legal la situația de fapt confirmată pe bază de probe, pentru ca, ulterior, într-o nouă ediție a lucrării, să se susțină că art. 22 alin. (4) C.proc.civ. privind calificarea cererii ar fi o expresie a principiului *iura novit curia*, însă se precizează extrem de util că principiul *iura novit curia* nu permite instanței să schimbe cauza cererii – G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, vol. 1, 2023, op. cit., p. 25. În același sens, al ideii că, în realitate, *iura novit curia* vizează aplicarea textului legal la situația reținută pe bază de probe, a se vedea și V.M. Ciobanu, G. Boroi, *Drept procesual civil. Curs selectiv. Teste grilă*, ed. a 4-a, Ed. All Beck, București, 2009, p. 27.

¹¹ În jurisprudența instanței supreme s-a arătat că, într-adevăr, conform art. 22 alin. (1) C.proc.civ., *judecătorul soluționează litigiul conform regulilor de drept ce îi sunt aplicabile, regulă ce este de resortul principiului legalității* – ICCJ, s. a II-a civ., dec. civ. nr. 946 din 24 mai 2017, disponibilă pe www.scj.ro. Însă trebuie constatat că regula *iura novit curia* nu se identifică în totalitate cu principiul legalității procesului civil, fiind doar un aspect al acestuia din urmă.

¹² G. Boroi, *Codul de procedură civilă. Comentat și adnotat*, Ed. All Beck, București, 2001, p. 143.

¹³ V.M. Ciobanu, G. Boroi, op. cit., p. 27; G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, vol. 1, 2023, op. cit., p. 23-24.

► Totodată, **principiul *da mihi factum, dabo tibi ius*** (*dă-mi faptele și îți voi da dreptul*) – atașat, uneori, în doctrină, în mod neriguros, de chestiunea calificării¹⁴ – vizează în mod necesar raportul silogistic¹⁵ prin care se soluționează cauza, în sensul că faptelor probate de părți (premise minoră) li se aplică dreptul corespunzător (premise majoră).

Principiul *da mihi factum, dabo tibi ius*, asemănător regulii *iura novit curia*, relevă atributul instanței de a identifica, interpreta și aplica normele de drept la situația de fapt stabilită pe bază de probe, când soluționează cauza sau apărarea concretă. Principiul nu se suprapune cu operațiunea (re)calificării ca activitate incipientă procesului pentru stabilirea coordonatelor pe care și în cadrul cărora se va desfășura, în continuare, acesta.

Am putea spune astfel că principiile „*iura novit curia*” și „*da mihi factum, dabo tibi ius*” exprimă puterea și autoritatea instanței de a aplica dreptul la fapte și acte deja calificate juridic de către părți sau de instanță, cu concursul părții, fapte și acte care au fost deja stabilite în cauză după administrarea probelor.

► **Temeiul de drept** aplicabil în soluționarea cauzei este în realitate vizat prin regula prevăzută în alin. (1) al art. 22 C.proc.civ., iar nu temeiul juridic în calificarea cererii.

Într-adevăr, judecătorul nu este ținut în soluționarea cauzei de *temeiul de drept* invocat de reclamant prin cererea sa ori de cel indicat de pârât în cadrul apărărilor sale. Instanța de judecată, soluționând litigiul, aplică și „spune” dreptul (*iurisdictio*), aplicând normele de drept la faptele și actele stabilite în urma administrării probelor.

Este netăgăduit că disponibilitatea părților nu poate fi recunoscută în privința alegerii textului de lege aplicabil în soluționarea litigiului, întrucât identificarea, interpretarea și aplicarea normei de drept sunt, în acest context, atributele exclusive ale instanței¹⁶.

¹⁴ În sensul că regula *da mihi factum, dabo tibi ius* privește și încadrarea/calificarea juridică, a se vedea A. Nicolae, *Relativitatea și opozabilitatea efectelor hotărârii judecătorești*, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 17, nota nr. 6.

¹⁵ Silogismul judiciar este raționamentul prin care instanța aplică la situația de fapt (premise minoră) norma de drept (premise majoră), premise care conduc la concluzia raționamentului instanței (soluția cuprinsă în dispozitiv). Elementele silogismului judiciar sunt evocate, structurat, în art. 22 alin. (2) teza I C.proc.civ. și în art. 425 alin. (1) lit. b) și c) C.proc.civ. în sensul că „pronunțarea unei hotărâri” (concluzia raționamentului, dispozitivul) se face pe baza stabilirii „faptelor” (premise minoră) și prin aplicarea „legii” (premise majoră), fiind necesar ca toate cele trei elemente ale silogismului să se regăsească în cuprinsul hotărârii.

În același sens, art. 128 alin. (1) teza a III-a din Regulamentul de ordine a instanțelor (aprobat prin Hotărârea CSM nr. 3243/2022) prevede că „motivarea hotărârii judecătorești trebuie să arate silogismul *juridic* din care rezultă aplicarea normei de drept la situația de fapt reținută”, cu amendamentul nostru, însă, că nu este vorba de *silogismul juridic*, ci de *silogismul judiciar*, întrucât juridicitatea evocă, în regulă, ideea de normativitate, însă raționamentul judecătorului este unul procesualizat, realizat în plan judiciar.

¹⁶ Chiar în ipoteza unui litigiu în care, de pildă, reclamantul renunță la judecată și solicită expres aplicarea dispozițiilor art. 406 și urm. C.proc.civ., nu se poate afirma că acesta, prin disponibilitatea sa, a optat pentru aplicarea textului art. 406 C.proc.civ. în detrimentul normelor care ar fi stat la baza soluționării acțiunii sale pe fond. În acest caz, în același registru al silogismului judiciar, instanța aplică art. 406 C.proc.civ. ca text de lege corespunzător noii „situații de fapt” create de reclamant prin desistarea de judecată și încadrate în instituția renunțării la judecată. Reclamantul decide să renunțe la judecată, creând astfel o nouă situație procesuală de fapt, însă aplicarea dispozițiilor concrete incidente este apanajul instanței.

Cu toate că temeiul de drept invocat de către parte nu leagă instanța în soluțiile pe care le pronunță, trebuie acceptat că demersul prin care o parte indică un anumit text de lege în susținerea cererii sau apărării sale poate fi valorificat, ca efect al disponibilității, pentru circumscrierea exactă a *temeiului juridic* al cererii sau apărării.

De pildă, dacă reclamantul formulează o cerere în pretenții și solicită obligarea pârâtului la plata unei sume de bani, indicând la motivarea în drept dispozițiile art. 1.373 C.civ., instanța poate valorifica acest text în stabilirea temeiului juridic al cererii, în sensul răspunderii civile delictuale a pârâtului în calitatea sa de comitent pentru fapta prepusului. Tot astfel, dacă pârâtul, prin întâmpinare, arată, într-o formulare relativ eliptică, faptul că cererea reclamantului nu poate fi admisă prin raportare la dispozițiile art. 1.469 și urm. C.civ., se poate aprecia că acesta invocă, pe cale de apărare de fond, o plată efectuată.

Însă, reținerea de către instanță a textului de lege indicat de către părți pentru identificarea corectă a temeiului juridic al cererilor și apărărilor acestora va trebui să se realizeze echilibrat, prin corelarea motivelor de fapt și a motivelor de drept invocate de acestea, pentru a nu se ajunge ca un anumit text de lege, indicat eronat de către parte, să infirme însuși temeiul juridic avut în vedere, în mod real și în deplină cunoștință, de către respectiva parte. Cu alte cuvinte, în procedura de calificare a cererii, temeiul de drept poate fi doar un indiciu în identificarea temeiului juridic pentru care partea a optat și care, în principiu, se impune instanței.

Prin urmare, referitor la dispozițiile legale invocate de către parte în susținerea unei cereri sau a unei apărări (temeiul de drept), trebuie făcută o distincție necesară între, pe de o parte, valența acestora de a configura fundamentul pretențiilor/apărărilor – chestiune ce nu se sustrage disponibilității părților de a fixa limitele procesului [art. 9 alin. (2) C.proc.civ.] – și, pe de altă parte, vocația acestor texte legale de a sta la baza soluționării cererii sau apărării [art. 22 alin. (1) C.proc.civ.], chestiune ce excedează disponibilității, fiind atributul și obligația instanței de a identifica exact norma de drept aplicabilă.

Așadar, *calificarea juridică a situației de fapt* și soluționarea cauzei prin *aplicarea textului de lege* sunt două activități distincte: prima privește fapte doar aleagate, a doua privește fapte stabilite pe bază de probe; prima este destinată a configura cadrul procesual, a doua privește însăși soluționarea litigiului în cadrul fixat de părți; prima evocă valorificarea, pe calea oficialității a principiului disponibilității părții, a doua evocă atributul jurisdicțional al instanței.

► **Calificarea juridică nu constituie o chestiune litigioasă**¹⁷ ce ar impune soluționarea/tranșarea acesteia pe temeiul art. 22 alin. (1) C.proc.civ., atâta vreme cât calificarea este doar o problemă de *determinare a disponibilității părții sub aspectul cauzei* cererii/fundamentului faptelor aleagate (și nicidecum atributul *iurisdictio* al instanței)¹⁸, astfel încât, din această perspectivă, calificarea juridică nu are un caracter

¹⁷ În sens contrar, a se vedea A.-A. Chiș, Gh.-L. Zidaru, *Rolul judecătorului în procesul civil* (coord. E. Oprina), Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 94.

¹⁸ Pentru o analiză a caracterelor *actului jurisdicțional*, a se vedea L. Cadiet, E. Jeuland, *Droit judiciaire privé*, 10e éd., LexisNexis, Paris, 2017, p. 86-88. A se vedea și I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 13-17, unde se conchide că actul jurisdicțional (hotărârea judecătorească) este emis „de către o autoritate jurisdicțională, independentă și imparțială, conform unei proceduri determinate, prin care, pe baza constatărilor făcute, devine posibilă sau nu aplicarea legii la o situație determinată ori se conferă sau nu eficacitate juridică unor acte sau fapte” (*Ibid.*, p. 17). Cu privire la caracterizarea hotărârii judecătorești ca act jurisdicțional, a se vedea și A. Nicolae, *op. cit.*, p. 26-31.

litigios. Calificarea juridică rămâne expresia disponibilității titularului cererii, fie că este cea manifestată prin formularea uzitată de titular (chiar inadecvat, imprecis sau vag), fie cea exprimată (reconfigurată) ca urmare a interpelării acestuia de către instanță.

Prin urmare, regula art. 22 alin. (1) C.proc.civ. are incidență exclusiv în activitatea instanței de soluționare a litigiului și a tuturor chestiunilor litigioase ridicate în cursul procesului (cereri, apărări de procedură sau de fond, alte incidente procedurale), iar nu în demersul de (re)calificare a cererii/apărării¹⁹.

2. Ipotezele și limitele instanței în (re)calificarea cererii/apărării

Cu privire la chestiunea (re)calificării actelor și faptelor de către judecător, fie distinct de argumentele derivând din regula *iura novit curia*, fie în legătură cu aceasta, în doctrină există opinii variate raportat la prerogativele/limitele instanței.

► Astfel, pe de o parte, în mod corect se apreciază că, și în condițiile actualului Cod de procedură civilă, „instanța este ținută și de cauza cererii de chemare în judecată ori a actului de procedură având această natură juridică (...), în sensul că instanța nu ar putea să schimbe peste voința celui care are calitatea de reclamant în cererea respectivă fundamentul pretenției formulate”, subliniindu-se că „regula *iura novit curia* nu este de natură să conducă la soluția că judecătorul ar putea să schimbe din oficiu cauza cererii de chemare în judecată”²⁰.

► Pe de altă parte, se susține că, „atunci când calificarea juridică făcută de părți este «eronată», judecătorul nu poate fi constrâns la o asemenea calificare”²¹.

De asemenea, în sensul posibilității instanței de a da calificarea exactă a cererii în detrimentul disponibilității titularului acesteia pare a se încadra și opinia exprimată de

¹⁹ Dintr-o altă perspectivă asupra regulii *iura novit curia*, s-a apreciat că aceasta trebuie analizată și în corelație cu rolul judecătorului în calificarea juridică a cererilor și apărărilor – A.-A. Chiș, Gh.-L. Zidaru, *op. cit.*, p. 47-119. În Capitolul II, denumit *Prerogativele instanței referitoare la stabilirea corectă a calificării juridice. Semnificația principiului iura novit curia*, autorii fac o analiză detaliată a posibilităților instanței de a schimba calificarea juridică a situației de fapt. S-a emis ideea că soluția actualului Cod de procedură civilă a condus la „restabilirea semnificației firești a principiului *iura novit curia*”, în sensul că dispozițiile art. 22 alin. (1), (4) și (5) C.proc.civ. consacră, fără echivoc, posibilitatea, dar și obligația instanței de a schimba calificarea juridică a faptelor, chiar dacă titularul cererii sau al apărării se opune și insistă în calificarea avansată de acesta (*Ibid.*, p. 76, 84-89). Printre alte argumente ale autorilor aduse în sprijinul opiniei prevalenței rolului instanței în raport cu disponibilitatea părților în contextul calificării juridice a cererilor și apărărilor, regăsim ideea că art. 22 alin. (5) C.proc.civ., interpretat *per a contrario*, enunță regula că, în lipsa acordului expres al părților sau dacă litigiul poartă asupra unor drepturi de care părțile nu pot dispune, instanța poate da ori restabili calificarea juridică exactă (*Ibid.*, p. 82-83).

În sensul aceluiași concluzii, referitoare la atributul instanței de a califica exact cererile și apărățile părților, a se vedea și Gh.-L. Zidaru, *Este instanța îndreptățită să schimbe calificarea juridică a cererii formulate? Reflecții din perspectiva principiului iura novit curia*, în RRDP nr. 2/2014, p. 168-203; D.N. Theohari, M. Eftimie, în G. Boroi (coord.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Vol. I. Art. 1-455*, ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 67-68.

²⁰ G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, vol. 1, 2023, *op. cit.*, p. 23.

²¹ I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 230.

alt autor, respectiv că „judecătorului i se impun actele și faptele deduse judecății, iar nu calificarea dată acestora de către părți”²².

Mai ponderat, s-a afirmat că o oarecare controversă a fost înlăturată din doctrină prin art. 22 alin. (4) C.proc.civ., care stabilește clar că judecătorul dă sau restabilește calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecății, chiar dacă părțile le-au dat o altă denumire, sub rezerva existenței acordului expres al părților prevăzut în alin. (5)²³.

► În **opinia noastră**, cu privire la (re)calificarea faptelor deduse judecății, în raportul dintre rolul judecătorului în procesul civil și disponibilitatea părților, instanța, ca regulă, *este ținută de calificarea juridică dată de părți faptelor și actelor deduse judecății și nu poate schimba temeiul juridic al cererilor formulate de acestea împotriva și peste voința (disponibilitatea) acestora*.

Art. 22 alin. (4) C.proc.civ. enunță, într-adevăr, regula că judecătorul dă sau restabilește calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecății, însă textul trebuie interpretat în corelație cu principiul disponibilității, în general, și cu regula stabilită în alin. (5) al art. 22 C.proc.civ., în special.

Din economia art. 22 alin. (4) C.proc.civ. rezultă că intervenția judecătorului în (re)calificarea faptelor se poate realiza: **(a)** când partea nu a dat o calificare juridică (nu a avansat motive de drept); **(b)** când partea dă o calificare vagă, imprecisă, echivocă; **(c)** în cazul unei erori de apreciere a calificării din partea părții (eroarea de apreciere); **(d)** în cazul unei simple erori formale de exprimare a părții (eroarea în denumire).

(a) când părțile, limitându-se la simpla expunere a faptelor, nu au dat o calificare juridică acestora – caz în care instanța dă calificarea juridică;

Necesitatea calificării faptelor și actelor este, pe de o parte, expresia obligației părții de a motiva în drept cererea [art. 194 lit. d) C.proc.civ.], pentru a se putea circumscrie disponibilitatea acesteia de a trasa limitele procesului (sub aspectul *cauzei*), iar, pe de altă parte, expresia obligației și rolului instanței de a identifica limitele judecății pe baza motivării cererii și a explicațiilor părții.

În lipsa avansării unei calificări din partea titularului cererii/apărării, instanța va da calificarea acestora în acord cu voința părții în privința temeiului juridic, voință care se determină fie raportat la conținutul expres al cererii, fie la explicațiile oferite de parte în cadrul discuțiilor deschise de către instanță sub acest aspect²⁴. Cu alte cuvinte, judecătorul trebuie să se asigure – prin punerea în discuția părții – că această calificare juridică, într-adevăr, corespunde voinței procesuale reale a părții respective. În acest caz, în măsura în care partea nu a indicat temeiul juridic, iar instanța dă calificarea juridică faptelor invocate, dacă partea nu se opune calificării date/propuse de instanță, se poate vorbi de o disponibilitate tacită a părții în sensul achiesării la calificarea dată de către

²² M. Tăbârcă, *Drept procesual civil. Vol. I. Teoria generală*, ed. a II-a, Ed. Solomon, București, 2017, p. 166.

²³ V.M. Ciobanu, în V.M. Ciobanu, M. Nicolae (coord.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentat și adnotat. Vol. I, art. 1-526*, ed. a II-a, revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 22.

²⁴ „Instanța [a] calificat cererea de intervenție în interes propriu, deși aceasta, așa cum a arătat intervenienta (...), este în interesul părților obligați la restituirea apartamentului. Din această perspectivă mai este de reținut că cererea de intervenție nu a fost analizată și pusă în discuția părților, conform principiului contradictorialității” – ICCJ, s. I civ., dec. nr. 3338 din 11 aprilie 2011, disponibilă pe www.scj.ro.

instanță. Însă, în cazul în care partea indică temeiul juridic când este pus în discuție sau se opune expres calificării instanței avansând propria calificare, instanța nu poate trece peste voința reală și expresă a acesteia, astfel cum impune art. 22 alin. (5) C.proc.civ. care face vorbire de acordul (voința) expres al părții.

(b) când partea dă o calificare vagă, imprecisă, echivocă, contradictorie – caz în care instanța va identifica cu exactitate disponibilitatea părții;

De pildă, dacă în motivarea cererii reclamantul face referire la inducerea sa în eroare de către pârât la încheierea contractului prin manopere dolosive, însă acesta solicită anularea contractului pentru eroare, instanța este datoare, prin punerea în discuția titularului cererii și interpelarea acestuia, să identifice voința părții cu privire la motivele de drept pe care își fundamentează pretenția: eroare sau dol.

(c) când, din cauza unei erori de apreciere, partea își manifestă, formal, voința într-un sens procedural străin de scopul avut, în mod real, în vedere de aceasta prin formularea cererii sau prin invocarea apărării;

În această ipoteză, activitatea de recalificare realizată de către judecător este circumscrisă limitelor disponibilității, instanța neputând depăși aceste limite prevăzute cu valoare de principiu în art. 9 alin. (2) C.proc.civ. Instanța este obligată să pună în discuția părții calificarea cererii, pentru a putea identifica, în mod acurat, disponibilitatea părții, echivoc sau inexact exprimată. Nu întâmplător art. 22 alin. (4) teza a II-a C.proc.civ. stabilește că punerea în discuția părților privește calificarea juridică *exactă* (nu necesar *corectă* sau *greșită*), ceea ce evocă existența unui echivoc, a caracterului neclar sau contradictoriu, cu privire la calificarea realizată de către parte.

De pildă, reclamantul-cumpărător al unor bunuri care nu au mai fost predate de către pârâtul-vânzător, urmărind să obțină restituirea prețului pe considerentul că bunurile respective au devenit inutile prin depășirea termenului de predare, formulează o simplă acțiune în pretenții având ca obiect restituirea prețului. Într-un asemenea caz, este ostensibil că, din perspectiva reclamantului-cumpărător, contractul nu își mai poate produce efectele și se impune repunerea sa în situația anterioară – acesta fiind însuși scopul pe care îl urmărește prin sesizarea instanței. Însă, voința sa procesuală este inadecvat manifestată la nivel formal, fiind exprimată în cadrul unei simple cereri în restituire, cu ignorarea necesității formulării exprese a unei cereri principale, având ca obiect desființarea (rezoluțiunea) contractului, care să permită, în caz de admitere, repunerea părților în situația anterioară.

În această ipoteză, în măsura în care conținutul cererii o permite (*e.g.*, în cerere se fac referiri la desființarea/încetarea/suprimarea contractului, în formulări mai mult sau mai puțin riguroase din punct de vedere juridic) ori în măsura în care prin explicațiile și susținerile orale ale reclamantului, acesta confirmă că dorește preliminar desființarea contractului, instanța va restabili calificarea juridică a cererii în sensul rezoluțiunii, ca principal, și al restituirii prestațiilor, ca accesoriu.

Prin aceasta, intervenția judecătorului se realizează doar pentru a se garanta deplina consonanță între aparenta calificare juridică dată de parte (plata unei sume de bani) și cea avută în vedere, în realitate, de aceasta (desființarea contractului, lipsirea lui de efecte, „ștergerea” retroactivă a efectelor raportului juridic și restituirea sumelor achitate cu titlu de preț).

Chiar dacă ipoteza enunțată pare a pune doar problema circumscrierii disponibilității reclamantului sub aspectul obiectului cererii (pretenției) pe care a formulat-o, trebuie observat că, în realitate, primordială este chestiunea calificării juridice a situației